

HITLER

HITLER

OSVAJAČ

BIBLIOTEKA NOLIT, UREĐUJE ODBOR :

PAVLE BIHALY
MILAN V. BOGDANOVIĆ
GUSTAV KRKLEC
JOSIP KULUNDŽIĆ

Preveo sa nemačkog STEVAN MILOVIĆ Nacrt za korice : P. Bihaly Copy-
right by Nolit, Beograd 1933 Štampa Štamparija „Radenković“ Beograd 1933

HITLER OSVAJAČ
RASKRINKAVANJE JEDNE LEGENDE

napisao jedan
NEMAČKI POLITIČAR

IZDANJE NOLIT — BEOGRAD

SADRŽAJ:

Predgovor	9
Pred propašću junkerstva	13
Brüning otpušten kao „boljševik“	15
Socijalni general	18
Palais	24
Schleicherov sukob sa junkerima	32
Poslednja bitka	40
Vernost za vernost	49

DODATAK

Romain Rolland: pismo o Nemačkoj „Hacken- kreuza“	53
--	----

Ova rasprava nije sebi stavila u zadatak da istraži politički razvoj nemačke republike i uzroke njenog raspadanja. Isto tako se ne upušta поближе ni u privredne i socijalne prilike koje su izazvale nacionalsocijalistički talas u Nemačkoj i omogućili njegov ogromni porast tokom poslednjih godina.

Sveopšta kriza kapitalizma koja je u Nemačkoj, iz raznih uzroka, bila naročito oštra, stvorila je i političku krizu koja se iz godine u godinu zaoštravala. I ukoliko je sveopšta beda sve više gurala u komunizam i nacionalsocijalizam mase proletarijata i malograđanstva, utoliko su parlamentarne institucije postajale sve nesposobnije da se snađu u sve većim poteškoćama. Već od 1930, kada je Hindenburg imenovao Brüninga za državnog kancelara, računalo se time, da bi se Reichstag*) prema potrebi imao eliminisati. Nastalo je doba autoritativnih, t. j. od javnosti nekontrolisanih režima.

Ova rasprava počinje ovim trenutkom. Pisac je kao bivši oficir pomoću svojih veza sa vladajućim krugovima imao prilike da prati sve intimne događaje iza kulisa

*) Centralni nemački parlament.

prezidijalnog režima sve do onog 30 januara 1933 kada je Hindenburg učinio Hitlera državnim kancelarom. Naravno jasno ističe sudbonosni uticaj feudalnih veleposednika koji su bili najviše zainteresovani u pozivanju Hitlera za kancelara, i koji su i postigli svoj cilj.

Kao građanski političar pisac gleda u prvome redu na karakter, namere i dela odlučujućih osoba, ne ulazeći bliže u pitanja: iz kojih razloga i čijom su krivicom baš te osobe došle u položaj da upravljaju sudbinom Nemačke, zašto nisu skoro nigde naišle na organizovani otpor i da li nisu po pritiskom najzaoštrenijih društvenih suprotnosti morali tako da postupaju kao što su i postupali. Njegova namera nije bila toliko da nam da jednu socijalno-političku analizu, koliko da nam razotkrije one, skoro potpuno nepoznate činjenice i događaje koji su se držali u tajnosti, i koji su, na kraju doveli do toga, da je jednoj stranci koja je bila pred raspadom data neograničena moć nad šezdesetpet milijona ljudi. On nam daje odgovor na pitanje: kako se sve to odigralo? I njegov će odgovor doprineti razaranju legende o „herojskoj borbi N. S. D. A. P.“ i priče o „nacionalnoj revoluciji“.

HITLER OSVAJAČ

JUNKERSTVO PRED PROPAŠĆU

Kažu, da je gospodin Hitler osvojio vlast u Nemačkoj. Čak i protivnici fašizma koji bi morali zauzeti kritičan stav prema ovoj tvrdnji, govore tako. Vlast očarava i straši, svladava i zaslepljuje. Brutalna primena vlasti dovodi do toga da se zaboravlja na njeno poreklo. Hitler ima vlast u svojim rukama, to je činjenica. Ali, da li je on osvojio tu vlast? Ko bi to tvrdio, postavio bi činjenice na glavu. Ako zapovednik jedne tvrđave otvori njene kapije neprijatelju i preda mu posadu sputanu okovima, zar je onda ta tvrđava osvojena? Bilo bi tačnije, kad bi se reklo, da je bila izdata. A takva jedna izdata tvrđava je i Nemačka. Ko poznaje Hitlera i čija misao ne podleže ropski prilikama današnjice, da bi falsifikovao prošlost, taj zna tačno, da je državni kancelar sve drugo, samo ne osvajač.

Istorija predaje tvrđave još nije napisana. Dokumenti koji bi mogli poslužiti za to, pisma, beleške, neće biti tako skoro objavljeni. Saučesnicima je bilo u interesu ili da čute, a to su oni kojima današnje stanje donosi koristi; ili još imaju nešto da izgube i zato se ne usuđuju da govore. Ali pažljivi posmatrač može da skicira doga-

đaje. I ova će skica pokazati da se ne događa prvi put u nesrećnoj istoriji Nemačke, da nedostatak „civilne kuraži“, kako je Bismarck nazvao to nemačko nasledno zlo, ili podanički kukavičluk, ako bi ga hteli nazvati pravim imenom, igra presudnu ulogu. Videće se nadalje, da je od svih političkih faktora Nemačke i ovog puta junkerstvo bilo najjače, kao i uvek do sada u poslednjem dvestogodišnjem periodu pruskog uspona u Nemačkoj. Kada se kockalo u sudbinu Nemačke, onda je jedino kasta veleposednika prešla na delo, a niukom slučaju stranka malograđanstva pod vođstvom Hitlera. Delo junkera*) postaje još veličanstvenije ako se ima pred očima, da im je privredni razvitak već odavno iskopao ekonomsku raku. Da su osnivači nemačke republike umeli da uče iz prusko-nemačke istorije, oni bi likvidrali veliki posed već i iz političkih razloga, kad im je revolucija dala moć u ruke. Ali ga ostaviše da i dalje postoji, isto kao što su i republikansku vojsku predali u ruke Kaiserovih oficira. Oni su trebali znati da su junkeri nepomirljivi neprijatelji i da će se boriti svom snagom da opet zauzmu svoje stare položaje u zemlji kojom su vladali kroz dva veka. Republikanci su sve hteli prepustiti „razvitku“. Razvitak je naterao njihove protivnike u borbu na život i smrt.

Mora da je to bilo poslednje delo koje je junkerstvo moglo učiniti, „poslednji skok starog lava“, prema jednoj reči G. B. Shawa. I zakoni o carini i o kontingentu koje je kasnije doneo gospodin Hugenberg ne mogu da spasu proizvodnju na velikim posedima u Nemačkoj istočno od reke Labe koja je već odavna postala neekonomična.

*) Feudalni veleposednici u Pruskoj.

Ovaj očajni pokušaj junkerstva da se još jedanput eksploatišu građani i seljaci u korist veleproizvođača žita, da se još jedanput nasilno izopače ekonomske činjenice, već je unapred osuđen na propast. Ali pred sopstvenom propašću je junkerstvo — trinaest hiljada porodica — upropastilo državu od šezdeset i pet miliona.

BRÜNING OTPUŠTEN KAO „BOLJŠEVIK“

Nijednoj od onih vlada koje su se trudile da ispune obaveze mirovnih ugovora nije od pobedničkih sila priznat njihov trud. Locarno je ostao prazan zvuk, Thoiry je bio pogrešno shvaćen, ubrzani kraj okupacije rajnske oblasti samio slab gest prema ogromnom zadatku koji je postavljen posleratnoj generaciji. U Haagu je smtno-bolesni Stresamann bio mučen do krvi od jednake neuvidavnosti kako engleske treasury tako francuskog generaliteta. Youngov plan nije doneo Nemačkoj nikakvog olakšanja.

Po smrti Stresemanna nije u celoj Nemačkoj bilo čoveka koji bi imao dovoljno hrabrosti da pođe putem njegove evropske koncepcije. Erzberger i Rathenau su poginuli, Stresemann je usmrćen neshvatanjem svojih

partnera i mržnjom svojih neprijatelja. Nacionalizam je mamio k lakim uspesima. Curtius, prijatelj pokojnika i njegov naslednik, obećao je da će nastaviti njegovu politiku. Umesto toga, podlegao je uplivu svoga ministarstva jer je bio nesamostalan i slab mislilac, kao i svom državnom sekretaru von Bülowu, zaslepljenom obožavaocu brutalne sile. Umesto da vodi bio je vođen. Svojim diletanskim prepadom takozvane carinske unije, na koju je hteo zavesti Austriju, mislio je da pokaže nacionalnu snagu. Ali je dokazao jedino sopstvenu nedoraslost. Posledica je bila pad Brianda.

Brüning je hteo da spase demokratiju. Katolici su u Nemačkoj u manjini i samo jedna demokratska vlada osigurava njihov položaj. Nameravao je, da posle perioda prezidijalne diktature opet uspostavi parlamentarizam. Onaj kome su potrebna punomoćija koja samo predsednik može da da, mora ga zadovoljiti. Hindenburg je oficir i junker. Brüning je vojsci i velikom posedu davao svaku koncesiju. Oklopljene krstarice i ogromno povišenje žitne carine karakterišu njegovu vladu. Iako je došao na površinu, kao zastupnik radništva dičio se time, da je podigao cenu žitarica na dva i po puta iznad svetskog pariteta. Snizio je plate i potpore za nezaposlene; veleposednicima dao je, kao i njegov prethodnik, subvencije i stavio je van snage sudsku ovrhu koja je pretila prezaduženima među njima. „Istočna pomoć“ postala je najviša nacionalna dužnost. Pored nje moglo je postojati samo još „uspostavljanje narodne odbrane“. Na socijalne dužnosti koje je propisivao ustav, zaboravljalo se. Ali je Brüning preцениo svoju snagu isto kao što su je preцениli

i nemačka i engleska javnost. Živeo je u atmosferi akafa koji su mu svojom prašinom zamaglili pogled na ono, što se oko njega događa. Uži krug odlučujućih nije mogao zavarati, da ne primete njegove slabe strane. Ministerijalnim zakonodavstvom „nužnih odredaba“ potkopavao je demokratiju na koju se oslanjao njegov sopstveni položaj. Nationalsocijalistima laskao je, ne pridobivši ih za sebe i dražio ih, a da ih nije zastrašio. Socijalnu demokratiju, koja ga je podržavala, žrtvovao je. Dva, tri puta izgubio je strpljenje i zapretio otkrićima silama kojima je služio. Ali junkeri nisu baš tako slabih živaca. Pošto nije išao dalje od pretnje, prezirali su ga. Izvoz, potrošnja i industrijska proizvodnja stalno su nazadovali, nezaposlenost je rasla od miliona do miliona. „Pomoć Istoku“ je progutala sve, što se iz bednog naroda moglo iscediti.

Baš sami Brüningovi saveznici odlučili su njegov pad. General von Schleicher ga je pustio da padne, jer je proigrao svoju popularnost; veleposednici su tražili njegov pad, uprkos svih usluga koje im je učinio, jer je, na kraju, ipak hteo da provede likvidaciju jednog dela onih dobara koja se nisu nikako mogla održati, i jer nije potpuno napustio misao o kolonizaciji. Borio se poslednjim naponom svojih živaca za ponovni izbor Hindenburga. Predsednik Reicha, kojega mnogi potpuno krivo smatraju za sentimentalnog, otpustio ga je u trenutku, kada su to od njega zahtevali njegovi oficiri i susedni veleposednici.

SOCIJALNI GENERAL

Kurt von Schleicher je već rano počeo da se bavi visokom politikom. Kao mladi generalštabni kapetan postao je prisni saradnik generala Groenera koji je svojedobno u ime Hindenburga stupio u vezu sa Ebertom da zajednički uguše nemačku revoluciju. Od Clausewitza, dubokog vojničkog filozofa, na koga se pruski generalštabni oficiri vrlo rado pozivaju, nije naučio ništa. Uneo je u politiku površna vojna iskustva i nikada nije došao dalje od njih. On je „realni političar“, t. j., ispunjuje ga vera u oružje i brojke. On ne zna ništa o privrednim odnosima niti poznaje ili priznaje moć duha. On je dosetljiv, na onaj jeftini kafanski način. Površno poznavanje postupanja sa ljudima često mu je pomoglo; do dubokog poznavanja ljudi nije nikad dospao. U njegove sitne talente spada i njegova majstorija u stvaranju intriga. On je upravo virtuoz u tome da stvara zavere u uskom krugu, da saopštava ljudima, šta su drugi ljudi o njima rekli, da stvara neraspoloženje i da izazove nepoverenje. On je silno častoljubiv a vrlo malo čovekoljubiv. Nije ni najmanje osetljiv. U ratu kao i u miru držao se osvedočenja, da drugi moraju podnositi žrtve.

Kao mladi major postao je političar u ministarstvu Reichswehra*). Potpomognut od ministra Reichswehra, Gesslera, oborio je njenog osnivača, generala von Seeckta. Pustio je Gesslera da padne povodom takozvanog „Phöbus-skandala“, one korupcionističke afere za koju

*) Najamnička vojska Nemačke.

je on lično nosio odgovornost, i doveo na njegovo mesto Groenera. Kada je poslednji socijaldemokratski kancelar, Hermann Müller ostao u Reichstagu u manjini, hteo mu je Hindenburg dati čuvenu „crvenu mapu“, punomoć za raspuštanje Reichstaga; Schleicher je međutim izjavio da je to „nepodnošljivo za Reichswehr“ i ponudio demisiju Groenera. Postavio je Brüninga za državnog kancelara i pomogao je da se on smeni. Preko trupnih generala naterao je Groenera na demisiju kada mu je njegov stari protektor izgledao istrošen i beskoristan. Izvukao je iz pozadine katoličkog poslanika von Papena koji je do tada važio kao bezopasan i pomalo smešan politički diletant, jer je verovao, da će tako zadobiti Centrum. Uskoro zatim besneo je i sam protiv ovog lakrdijaša i skidao sa sebe svaku odgovornost za nj, i tako onemogućio njegov položaj.

Oduvek je njegova želja bila da lično ostane u tami i da iz sigurne pozadine vlada. Ali je istrošio sve svoje lutke i nije više našao nikoga koga bi mogao staviti na pozornicu i upravljati njime. Žice, kojima je vukao, bile su prazne.

„Ne sme čovek da svoje poslednje rezerve baci prerano u borbu“, rekao je predsedniku Reicha, kad ga je ovaj pozvao da postane kancelar.

„Ali ih ne sme ni predugo ostaviti u pozadini“, odgovorio mu je Hindenburg koji ume da odvrati na vojničke argumente.

Sledila je najskurilnija epizoda nemačke istorije, međuigra kojoj je sam Schleicher dao naslov „socijalni general“, ouvertura fašističke diktature. Državnom kance-

laru von Papenu je štampa koja ga je besno napadala, — a to je bila sva štampa osim nemačkonacionalne, a naročito nacionalsocijalistička, stalno i neprestano prebacivala da „nikoga i ništa ne reprezentuje“. Ovaj prekor nije bio sasvim opravdan. Iako nije imao nijednu stranku za sobom, osim umerene desnice, bio je ipak složan sa teškom industrijom i veleposednicima, onim dvema moćnim grupama koje su već preko pedeset godina, od prvih dana zaštitne politike, radile ruku pod ruku. Tome je dolazila i vojska. I tek kad su ga Schleicher i sa njim drugi ministri ostavili na cedilu, morao je da ode.

U ovom periodu demokratski princip nije još bio potpuno svladan. Brüning je za potvrdu svojih nužnih odredaba još uvek našao redovnu, iako samo vrlo malu parlamentarnu većinu. To je Papenu već bilo nemoguće. Socijalna demokratija nije se više mogla žrtvovati još i za njega, a da ne stavi na kocku još i poslednji ostatak svog ugleda. On je, da izbegne izglasanju nepoverenja, jedno za drugim raspustio parlamenat, na što je po ustavu imao formalno pravo.

Njegov naslednik, Schleicher, imao je iste snage za sobom, kao i Papen. Ni manje ni više. Nacionalsocijalisti bili su i njegovi neprijatelji, koliko god im je usluga učinio. A nije mu, također, ništa pomoglo, što je broj njihovih glasova opadao. Njihovi gubici koristili su samo komunistima. Ali Schleicher je čovek koji veruje u brojke, aritmetičar u politici. Vojska i policija i kapital, industrijski i agrarni, — to mu nije dovoljno. Već za vreme Papena zaposeo je pojedine važne položaje u državi svojim oficirima; ali to su bile samo pomoćne pozicije za intrige.

Demokratska svest je, doduše, sve više slabila, ali kada se, od kada nije postojala više većina u Reichstagu, u desničarskoj štampi filozofiralo o „celishodnom ukidanju ustava“, mislilo se ipak još uvek na stvaranje nekog bloka birača koji bi dao, iako ne većinu, a ono barem tako jaku manjinu koja bi promenama ustava mogla postati većina.

To su bile Schleicherove misli kada je stvarao svoj plan. Već je bio nekoliko dana kancelar, kada se odlučio da celome svetu saopšti preko radija svoj program. Objasnjenja koja je ranije davao u Reichstagu na pitanja raznih poslaničkih interpelacija, kao zastupnik ministarstva Reichswehra bila su kratka, stvarna i učtiva. Najčešće prekratka, a da bi zadovoljila ma koga od radoznalih. Schleicher nema onu specifičku umetnost fašističkog govora, da ispuní vazduh do eksplozije šupljim frazama. Po svoj prilici on tu umetnost i prezire. Isto tako nije nikad hteo da govori sa novinarima i izbegavao je fotografe. Njegov je programski govor bio mršav, ali je sadržao ipak nečeg konkretnog, što je začudilo svet: Schleicher je saopštio, da se naziva socijalnim generalom. To dosada niko nije znao. I osim toga, da je pored sve ljubavi i velikog poštovanja prema veleposedu, zaštitnim carinama i subvencijama, ipak pristalica ideje o kolonizaciji. Naznačio je manje količine zemljišta nego što je do sada predvideo ijedan plan za sanaciju poljoprivrede, a osim toga bila je i najšira javnost potpuno osvedočena, da jedan veliki deo latifundija mora biti parcelisan, ali tome su se najenergičnije usprotivili junkeri koji su nepokolebljivo verovali u to, da ih država mora izdržavati,

pod svaku cenu, da ne smeju žrtvovati nijedan hektar zemlje, i da je svako drugo shvatanje boljševizam.

Iako generalove namere nisu bile sasvim jasne, mogao se ipak donekle nazirati pravac državne politike. A osim toga je postojao jedan list, „Die tägliche Rundschau“, — pričalo se ranije o njemu, da prima subvenciju iz ministarstva Reichswehra — koji je govorio o koncentraciji poslodavaca svih stranaka. Moglo se dakle, pretpostaviti, da se to slaže sa kancelarovim namerama; prvobitno je to bila duhovna svojina Hansa Zehrera, izdavača toga lista, a ne generalova.

Schleicher lično nije čovek koji bi umeo da shvati privrednopolitičke i socijalnopolitičke međusobne veze. Za njega je postojala samo politika sile. Tome je još pridolazila nejasna potreba za demokratskim zaleđem. I on je počeo da sračunava. Šta je razumevao pod pojmom „socijalno“, to se dalo videti iz intervjua koji je dao glavnom uredniku „Berliner Tageblatta“, Theodoru Wolffu. Tamo se moglo čitati, da ga je već njegov otac opominjao da bude ljubazan prema posluži. Tako je izgledala idejna podloga na kojoj su počivali Schleicherovi pregovori sa vođama radničkih sindikata. Još je važnije, da je privukao i Gregora Strassera, najprisnijeg saradnika Hitlera koji se smatra stvarnim organizatorom nacionalsocijalističke stranke. Strasser je stajao pod sumnjom da teži nacionalnom boljševizmu. Da je upravo onih dana dao jednom amerikanskom novinaru svečanu izjavu u kojoj se zalaže za kapitalizam, ne znači mnogo. On je i 1923, prilikom Hitlerovog puča, prekršio svoju časnu reč i kasnije ovaj postupak nazvao moralnim delom „prema ovom sistemu“.

Mora se uvek imati na umu, da Schleicher nije nikako bio neki diktator. On je to isto tako malo bio, kao što su to bili Papen ili Brüning, čak još i manje, jer je jače od njih osećao potrebu oslona koji bi sabran iznosio vrlo lep okrugli broj glasačkih listića. A pre svega, bio je, kao i oni, zavisao od odluka samoga predsednika Reicha. U čudnovatoj saradnji od desnice pa sve do socijaldemokrata stvoren je iz Hindenburga pravi Kaiser, ali sa kud i kamo većim opunomoćenjima, nego što ih je ikada imao ma koji hohenzollernski kaiser. Od njega je zavisilo sve, ako je hteo da se odluči. On je pustio Hermanna Müllera da ode, i laknulo mu je oko srca, jer je Müller, doduše, bio „vrlo pošten čovek“, ali ipak socijalista. Brüninga je vrlo rado otpustio, jer mu je njegova katolička i malogradanska ukočenost oduvek bila tuđa. Groenera, sa mešovitim osećanjima, jer je general bio njegov stari potčinjeni i vojni drug, ali je, upravo sada, uvredio njegova staleška osećanja svojom problematičnom ljubavnom i bračnom aferom; „Tako šta se u staroj vojsci nije moglo desiti ni jednom naredniku“, izjavio je u uskom krugu. Nerado se rastao od Papena koji mu je prirastao uz srce.

Jedan general kao političar, to mora da je „jaka ruka“. I Schleicher je po svoj prilici, bio istog mišljenja. Kao „kancelarijski general“ bio je godinama upravo omrznut kod trupa, ali sada je imao vojsku potpuno u rukama. Zato se i opirao da preuzme položaj kancelara, ako ne bi mogao da zadrži ministarstvo Reichswehra. Tek nedavno je, onog čuvenog 20 jula 1932, omogućio Papenu da rastera prusku vladu, stavljajući mu na raspoloženje nekoliko svojih vojnika. U svim ministarstvima

sedeli su njegovi poverljivi ljudi, šef državnog oteka za štampu bio je njegov bivši adutant. Novine je kažnjavao zabranama. Imenovao je generale i pukovnike za vojne atašeje, i to protivno svakom običaju, da bi mogao kontrolisati poslanike i ambasadore. Šta mu se, dakle, moglo desiti! Za „jaku ruku“, za diktatora, bilo je to dovoljna potpora. Ali je Schleicher citirao onu staru reč, da se na bajonetima ne može sedeti. Hteo je još i pristalica u narodu, i kada se već nije mogla zadobiti većina, onda bar organizacije, kao podloga u masi. Teško da je mislio na to, da postane nezavisan od Hindenburga. Ta godinama je upravljao svakim njegovim političkim korakom. Verovao je, da će ga kao kancelar još bolje držati na uzdi.

PALAIS

U tim danima nije u Nemačkoj više postojalo ono, što se naziva politika. Namesto Reichstaga i otvorene izmene mišljenja po novinama, došlo je nešto drugo, što se pod Friedrich Wilhelmom III, zvalo „kabinet“, pod Wilhelmom II, „kamarila“ a sada „palais“. Palais je službeni stan predsednika Reicha, von Hindenburga u

Wilhelmstrasse-u. Atmosfera dostojanstvene tišine i jasnoće, koja bi se tamo pretpostavljala, nije nikad postojala. Svi su zamišljali, da tamo izgleda kao u jednom dobro organizovanom i dobro vođenom komandnom štabu: referenti referišu, šef rekapitulira i daje svoj votum, komandujući odlučuje bez kolebanja i oklevanja. Ali sada je sve sasvim drugačije. Palais je pun partizana, poneki put je svaki protiv svakog, ne vodi se računa o nadležnosti, a najmanje o ustavnoj, a predsednik Reicha podleže čas ovom čas onom uplivu, on se koleba i ne može da se odluči, simpatije i antipatije igraju kud i kamo veću ulogu nego stvarni razlozi, osećanja ukrštavaju sa argumentima i često se ne mogu međusobno razlikovati.

Von Schleicher je bio pukovnik kada je naimenovan za „šefa ministarske kancelarije“. On nije nikad služio na frontu, nije ni u ratu ni u miru imao ma i najmanju komandu. Da oficir koji nikad nije izašao iz ministarstva postigne više činove, to se protivilo apsolutno tradiciji pruske armije. Zato je Schleicher izmislio „ministarsku kancelariju“, položaj državnog sekretara koji nije bio ni u jednom budžetu predviđen. Ali njegovi zahtevi su išli još mnogo dalje. Tražio je pravo neposrednog referata kod državnog poglavara. Svoj zahtev je ovako obrazlagao: pošto je predsednik u isti mah i glavnokomandujući, to mu jedan zastupnik Reichswehra mora neposredno referisati. Ministar Reichswehra je međutim civilna osoba i političar, prema tome nesposoban za ovaj zadatak. Da se ova ustanova protivila smislu parlamentarne demokratije i prema tomu i samom ustavu, više je nego jasno. Niko se nije usudio, da ovu novinu objavi. Godinama

nije niko, izvan najužeg kruga, imao pojma o ovim odnosima.

Izgledalo je kao da je novonaimenovani general Schleicher najmoćniji čovek u Reichu. Ali pravo stanje stvari bilo je komplikovanije. Njegov je upliv bazirao na jednoj specijalnoj konstelaciji, na uskoj vezi sa državnim sekretarom Meissnerom i Hindenburgovim sinom i adutantom, Oskarom von Hindenburgom. Stari general Hindenburg bio je posle svršenog kadetskog korpusa potporučnik u trećem gardijskom pešačkom puku. Njegov je sin stupio u isti puk. I Schleicher je proizašao iz ovog puka. Između njega i Hindenburgovog sina postojalo je intimno drugarstvo još iz vremena kada su obojica bili niži oficiri. Obojica su iz Berlina odlazili na zabave koje je otac Hindenburg kao komandujući general priređivao u Magdeburgu. Po drugi put je došao Schleicher u blizinu starog Feldmarschalla 1919 kod Glavne komande za vreme njenog boravka u Kasselu i Kolbergu, kada se radilo o likvidaciji revolucije. Posle izbora Hindenburga za predsednika Reicha susretoše se oba bivša potporučnika trećeg gardijskog puka, ali ovoga puta kao neposredni oslonci najviše državne vlasti. Treći u ovom savezu, Meissner, bio je autsajder u ovom malom krugu. Odrastao u Elsassu, po dijalektu i celom vladanju južnjak, sin srednjeg činovnika, dugogodišnji saradnik „saračkog kalfe“ Eberta, bez prisnijih veza sa Hindenburgom, do kojih se moglo doći jedino pripadnošću njegovom staležu, uvideo je, da će se samo tako moći održati, ako paktira sa najjačim faktorima uplivanja. Što bi on, prema zakonskim odredbama trebao biti jedini koji bi imao

upliva, nije ništa menjalo na činjenicama. On nikad nije tajio da je bez Oskara ili protiv Oskara bio nemoćan. Morao se, kao što je to za vreme vladavine Wilhelma II činio knez Bülow, ograničiti na to, da spreči što šta. I ni tada nije smeo biti suviše tvrdoglav. Baš je Oskar, na primer, udesio prvi razgovor između Hindenburga i Hitlera. To nije bila laka stvar, ako se uzme u obzir pojmljivu plahost generala prema tom austrijskom demagogu, tom „revolucionaru“, tom „kaplaru“.

Oskar von Hindenburg, Schleicher i Meissner bili su jedna od grupa čija je moć rasla uporedo sa sve jačim eliminisanjem parlamenta. Ali je postojala još i jedna druga koja je bila neodgovornija, zainteresovanija i opasnija, grupa Hindenburgovih suseda veleposednika. Najvažniji među njima bili su: grof Fink von Finkenstein, grof zu Eulenburg-Prassen, grof zu Eulenburg-Galingen i nemačko nacionalni poslanik Elard von Oldenburg-Januschau. Ovaj poslednji je najvažniji, jer je najdovrtljiviji, najdosetljiviji, najlakomiji, najsvesniji, najbezobrazniji, i najciničikiji među njima. On je bio taj koji je još u Kaiserovoj Nemačkoj izgovorio čuvenu reč o „potporučniku i deset vojnika“, koji u svako doba mogu da raspuste nemački Reichstag. Još čuveniji je postao 1917. kada je, iako je za sudbinu Nemačke svaki kilogram žitarice bio od presudne važnosti, otvoreno izjavio, da seje samo za sopstvenu potrebu, jer su mu cene preniske. On je samo nekoliko godina mlađi od Hindenburga i već nekoliko decenija poznat sa njim. Za njega taj skromni pešački oficir bez kuće i kućišta nije nikada bio interesantan.

Ali to se promenilo, kada je Hindenburg, protiv svih očekivanja, postao vojskovođa i nacionalni heroj.

Hindenburg je sin jednog mlađeg sina iz jedne vrlo malo imućne porodice. Porodično imanje Neudeck u okrugu Freystadt u Istočnoj Pruskoj malog je obima, sa slabom zemljom i niskom, tesnom gospodskom kućom. U jednoj još skromnijoj sporednoj zgradi živeli su i umirali rođaci dotičnog vlasnika, penzionisani savetnici i majori, među njima i otac Feldmarschalla. Njegov mlađi brat, Bernhard bio je lirski nastrojen pesnik i držao je kasnije nekakav penzionat. Ženski rođaci bili su udati za građane, jedna od njih za nekog vojnog lekara jevrejskog porekla, Cohen van Barena. I mati Hindenburgova bila je poreklom iz građanske vojno-lekarske porodice. Već dugo se u porodici nije pravila nikakva karijera, nije bilo novaca, nije bilo sjaja, nije bilo carske milosti.

Ali predsednik Reicha celim svojim srcem voli Neudeck. Tamo je uživao u prvim radostima raspusta, tamo su mu sahranjeni roditelji, tamo je sa svojom decom proboravio vreme svojih raspusta, jer je bio siromah i nije mogao nikuda da putuje. I dovrtljivi Januschau je na ovim činjenicama bazirao svoj plan koji se pokazao kao vrlo uspešan. Propagirao je, da je potrebno, da se predsedniku Reicha za njegov osamdeseti rođendan da narodni dar, kao što se to u ranija vremena činilo sa velikim vojskovođama i ministrima, sa Gneisenauom, Bismarckom i Moltkeom. Pošto nije bilo vladara koji bi mogao dati taj dar, i jer je darežljivost srednjeg staleža koji je za vreme inflacije osiromašio bila problematična, ostala je jedina industrija, pošto su junkeri, kada se radilo o da-

vanju, imali uvek zakopčane džepove. I Januschau uspe u svojoj nameri, da industrijske korporacije i pojedinci učine poglavara države veleposednikom. Ovaj poklon je imao političke, ali i društvene konsekvence. Tamo, gde je Hindenburg kroz osamdeset godina bio skromni gost na skromnom imanju, postao je sada gospodar krasne kuće i lepo zaokrugljenog imanja i od svih traženo središte. Velika gospoda i grofovi kojima on ranije nije nikad odlazio, dolazili su sada k njemu. Hindenburg je u dubini svoje duše skroman čovek koji misli u tradiciji. Promena njegovog socijalnog položaja učinila je veliki utisak na njega. Sva ona razna mišljenja i nazori na koje se morao naviknuti, a koji su mu ostali tuđi, potpuno su spalili njega. On se vrlo teško snašao u tome, da parvenija Stresemanna ili plebejca Hermanna Müllera smatra za ljude približno iste sfere. Magnati nove, a istodobno i stare okoline, bili su mu, međutim, osobe prema kojima je osećao izvesnog respekta; osećao je jasno svoje povišenje, koje je ležalo u činjenici da je sada bio jedan od njih, a pored toga i više od njih. Kada se posle četvoro-nedeljnog boravka vraćao iz Neudecka u Berlin, onda se „sa njim nije ništa moglo početi“. Meissner je imao silne muke, dok je privoleo opet svoga šefa da, na primer, primi pruskog ministra predsednika, Otto Brauna, bivšeg radnika i urednika. Pod uticajem Neudecka moglo se dogoditi da je Hindenburg Brüningove skromne namere o kolonizaciji smatrao „boljševizmom“ i da je stvorio odluku da svog izbornog korteša, vođu „frontkabineta“ i osnivača „Istočne pomoći“ jednostavno otpusti.

Ljudi najbliže okoline i susedi veleposednici, — ove

dve grupe došle su normalnim i lako objašnjivim putem do svog upliva. Tome dolazi još nešto treće, što se ne da tako jednostavno objasniti, a što je također veoma važna činjenica, a to je odnos Papena prema Hindenburgu. Papen je Westfalac, posednik dvorca, ali ne i poljoprivrednik, nego, kroz svoj brak sa jednom gospođicom von Boch, zainteresovan u Saarskoj industriji. Stupio je u peti ulanski puk u Düsseldorfu, postao je kapetan u generalštabu, zatim vojni ataše u Washingtonu. Bio je to strašan skandal kad je izagnan iz Amerike, jer je poticao na razna dela sabotaze; a još veći, kada je prepustio Englezima dokumente koji su njegove saučesnike odveli na robiju. Posle rata se odlučio da se posveti politici. Nabavio je majoritet akcija centumskog lista „Germania“, ali ni kao pretsednik upravnog odbora nije mogao u svojim sopstvenim novinama nešto da kaže. Urednici „Germanije“ suzbijali su njegove konzervativne i aristokratske tendence, čak još i tada, kada je već bio državni kancelar; a o njegovom omiljenom planu, vojnoj kooperaciji sa Francuskom, govorilo se jedino u „Herrenklubu“. U pruskom saboru, kome je pripadao, primećivan je jedino, kada je s vremena na vreme glasao sa desnicom protiv svoje sopstvene stranke. Njegovo kancelarstvo bilo bi potpuni neuspeh da nije tako zadobio prijateljstvo Hindenburga. Papen je apsolutno elegantan čovek i izdaje se kao kavalerista, diplomata, kapitalista. On voli, a to ne dokazuju samo njegove američanske pustolovine, da igra visoku igru lakom rukom. Papen govori savršeno strane jezike i sjajan je jahač. Posедуje u visokoj meri okretnost i ljubaznost nezavisnog i bogatog

svetskog čoveka. Uz to je verski i politički romantičar. Sve to pretstavlja za neimućnog, treznog, protestantskog pešaka i junkera Hindenburga strani elemenat. Papen je, kako se popularno može kazati, kavaljer, tip koji je redak na severu Nemačke. On se prema svakom oseća au pair. I pred pretsednika Reicha stupio je, pored svog respekta prema njegovoj visokoj starosti, kao jednak pred jednakog. Nijedan nemački političar to pre njega nije učinio, i možda je to najviše delovalo na Hindenburga. U svakom slučaju je pretsednik Reicha osetio neku osobitu simpatiju prema Papenu. Ova simpatija nije bila uzdrmana ni onog trenutka, kada je celokupni kabinet izjavio, da se tako ne može dalje i kada je morao prihvatiti Papenovu demisiju. Otpustio je ovog kavaljera, nazivajući ga izričito „Kamerad“, sa rečima prijateljstva i priznanja i sa toliko topline i srdačnosti, kako to nijednom od njegovih prethodnika nije palo u udeo.

I dok je sve jače osiromašenje i očajanje naroda onemogućilo stvaranje ma kakve većine, dok je parlamentarizam izdisao i prezidijalna diktatura već po drugi put pokazala svoju nesposobnost, a vanredni sudovi i drakonske kazne nisu više bili u stanju da spreče svakodnevne ulične bitke, bio je ovo položaj grupa i osoba jednih prema drugim i protiv drugih, od kojih su zavisile odluke. Poslednja je borba započela.

SCHLEICHEROV SUKOB SA JUNKERIMA

Jedna jedina činjenica stvorila je podlogu za sve ono što se sada odigrava filmskom brzinom, dramatskom uzbuđenošću, avanturističkim šarenilom. Osnovna činjenica, da je istočno-pruski veliki posed privredno zastareo, da je način njegove proizvodnje neodrživ. Unutar svetske agrarne krize postoji ovde još i jedna naročita kojoj ni opšta konjunktura ne bi mogla da pomogne. Tvornice žita Kanade i Argentine ubile su pruski dominium. On već nekoliko desetaka godina živi jedino drskošću svojih posednika, na temelju mistične pretpostavke da su njegovi proizvodi znatan deo ratne spremlje i zbog slabosti nemačkog radništva koje dopušta da ga veleposednici eksploatišu. Republika se nije ništa manje trudila nego ma koji pruski kralj, da održi junkerstvo. Ali normalna državna pomoć, poreske i carinske povlastice kao i krediti ne pomažu ništa. Znatan deo ovih veleposednika je u bukvalnom smislu reči bankrotirao, a skoro svi drugi stoje pred sigurnošću da će u najskorijem vremenu i oni doći na red. Schiele, Treviranus, Dietrich, Schlange-Schönigen, — koliko god ministara uprlo i poslednju snagu za spas latifundija, svi su doživeli brodolom i otpušteni su u nemilosti. I Warmbold je kao eksponent zainteresovanih u kaliju bio pouzdanik veleposednika, ali ni on se nije usudio da njima za ljubav upropasti izvozu industriju. Bila je to za Schleichera upravo karakteristična šala, kada je njega i ministra poljoprivrede, viteza von Brauna zatvorio u konklavu da bi se tako sporazumeli.

Schleicher sam se hvalisao ovom detinjarijom. Uistinu nije nikada moglo, niti će ikada moći da dođe do sporazuma u ovoj stvari. Političar koji je dovoljno jak da se ne mora bojati junkera, mirne će duše pustiti da potpuno propadnu, a to je neizbežni kraj.

Schleicher nije bio za to dovoljno jak. On nije ni uočio katastrofalnu ozbiljnost situacije, jer nije u stanju, kao što je već rečeno, da shvati privrednopolitičke odnose. Schleicher je hteo „bez programa“, kako je to u svom programskom govoru rekao, „da preduzme u datom trenutku najpametnije“. To junkerima nije moglo biti dosta. Oni su zahtevali da se za njihovo održavanje učini sve. Oni su od vajkada bili znatan deo starog pruskog bogom poslanog monarhizma. Oni su bili svesni toga i hteli su to i nadalje ostati. Kada je Schleicher objavio, da i on namerava da parceliše nekoliko stotinjak hiljada jutara za kolonizaciju, — jedan sasvim nevini plan, — odjeknula je ova objava u ušima junkera kao bojna truba. Tome je još dolazila njegova zamisao o savezu poslodavaca. Oni su to smatrali kao objavu rata, iako to nikako nije bilo u njegovim namerama. Kada je bitka već bila u punom jeku, rekao je Schleicher jednom pouzdaniku: „Oni ne mogu biti protiv mene, jer sam im prikrbio isuviše miliona.“ Ali zahvalnost je nešto nepoznato kod jedne klase koja je svesna svojih interesa. Junkeri se nisu brinuli za milione koje su dobili, njima je uvek samo bilo stalo do onih koje su još trebali da dobiju. Oni su proganjali Bismarcka sa svim otrovom mržnje i klevete, šta im je, dakle, stalo do tog malog generala? Makar i bio, donekle, jedan od njihovih, sin veleposednika i k tome

još plemićki oficir, dakle po samoj prirodi stvari njihov trabant, — u ovom trenutku razilazili su se njihovi putevi. On je mislio vojnički: odakle će jedanput doći vojnici za veliku armiju njegovih snova, ako ne iz redova radništva? Njima su nacija, Reich, vojska i rat bili uvek samo sredstvo za postizanje svrhe, sredstvo za samoodržanje. I zato su prešli na napad.

Kod Hindenburga je bio veliki prijem za vođe „Reichslandesbunda“. Jedva jedan sat pre toga sastavili su izjavu protiv vlade Reicha. „Pljačkanje poljoprivrede u korist svemoćnih kapitalističkih interesa internacionalistički nastrojene izvozne industrije nije ni pod marksističkim kabinetima uzelo tolikog maha“. Izjava je bila sastavljena u duhu onog žestokog, nevaspitanog jezika koji im je bio svojstven u nekažnjenim ispadima protiv republike, kao da bi na čelu vlade bio neki socijalista a ne gospodar Reichswehra. Pojavili su se kod predsednika Reicha i pozdravili državnog kancelara, kao da se ništa neobičnog nije dogodilo. Još tokom svečane večere doznao je Schleicher o pronunciamentu*) junkera. Sutradan zahtevao je od Hindenburga da se ogradi od svojih staleških drugova. Ali se prevario, predsednik Reicha nije se hteo odazvati tom zahtevu.

Svi su se prevarili koji su verovali, u to, da će Schleicher uneti nepokolebljivo poverenje, solidaritet poglavara države sa njime kao pozitivum u svoj kabinet. Oni koji su u to verovali, nisu promislili, da je borba protiv socijalista i Centruma jedno, a razaranje sopstvenog fronta i ustajanje protiv saveznika nešto sasvim drugo. Hinden-

*) Buntovnička obznana.

burg nikako nije stajao pod uplivom čoveka koji je za njega još uvek bio onaj poručnik kojega je pozivao u svoj dom, onaj mladi major koji je grabio sebi poslove, — pomoćni radnik, referent, a ne značajni faktor kao što su to bili susedni veleposednici, čak ni ljubimac kao Papen.

Schleicher je mogao da se pogne, i možda bi ga to spaslo. Ali on je bio isuviše uigran u to da pobeđuje trikovima i knifovima, i zato je hteo i opet da primeni svoju toliko puta oprobanu taktiku. Imao je u rezervi, jedno moćno oružje za koje je verovao da će biti nesavladivo. I zaista, njegovo je oružje bilo jako, tako jako, da je uništilo onoga koji ga je upotrebio. Schleicher je otvorio kovčeg Pandore i pustio na videlo skandal oko „Istočne pomoći“.

U onu polutamu koja je vladala javnim životom Nemačke od kada je parlamenat bio isključen iz njega, štampa sputana, palo je najedanput blješteće svetlo jednog silnog reflektora. Tu je bilo veleposednika koji su usled lične nesposobnosti bankrotirali, koji su tri puta bili sanirani, a posle četvrtog sloma merodavna mesta za „Istočnu pomoć“ lepo su udesila da imanje dođe u ruke maloletne ćerke. Nesposobni posednik je ostao gde je i dosad bio, a javni krediti potpuno su propali usled mahinacija raznih povereništava. Bilo je i takvih među njima koji su sa novcem „Istočne pomoći“ kupovali automobile i vozili se na rivijeru, dok su kreditne ustanove i zanatlije koji su davali zajmove u punom poverenju, propadali. Bilo je takvih, o kojima su zvanične svedožbe govorile da su javni novac „prokockali i prokurvali“, a

koji su ipak i opet dobijali javni novac, zato, jer je njihovo ime stolecima bilo vezano sa posedom. Događalo se da je jedan upravnik fonda „Istočne pomoći“ sanirao drugog upravnika, a drugi opet prvog. Čitava mreža poverenika „Istočne pomoći“ bila je razapeta nad istočnom pruskom, koji su odlučivali sudbinom veleposednika „palih u nevolju“. Ali ti poverenici bili su isto tako u nevolji, te su ih tutorisali oni koje su oni tutorisali.

„Istočna pomoć“ bila je propagovana kao spas seljaštva. Ali se na kraju ispostavi da su devet desetina tih „seljaka“ bili veleposednici i da je na seljaka došao najmanji procenat tog novca. Zakupnici zemlje i poljoprivredni nadničari nisu dobili ništa. Šta je marilo ako oni koji su kao jedinu tradiciju poznavali samo glad, još malo više gladuju? Ove milijarde, — a radilo se o milijardima, ne o milionima, — ove milijarde godišnje u gotovom novcu, a da se ne govori o onim drugim milijardama koje su, usled ogromno visoke cene žitarica i uništavanjem izvozne industrije propale, plaćalo je građanstvo koje je za vreme inflacije izgubilo celokupni svoj imetak, plaćalo je radništvo, koje već odavna nije živelo bolje od nezaposlenih, Ali ovaj se skandal nije zaustavio kod prosečnih veleposednika, kod malog plemstva, kod grofova i prinčeva, — i žena Wilhelma II, takozvana carica Hermina, bila je tu upletena. Skandal je dopirao do najviših vrhova. Sused i prijatelj Hindenburga, inicijator narodnog dara, odvažni branilac časnog starog pruskog duha, Oldenburg-Januschau, dobio je za svoja tri poseda kredit za sanaciju i kupio je iz novca „Istočne pomoći“ četvrti posed koji je također saniran. Blato je dopiralo do praga

palaisa. I prešlo je preko njega. Za posed koji je narod, to jest industrija poklonila Feldmarschallu i predsedniku Reicha nije plaćen zakonski porez. A osim toga nije ni bio uopšte poklonjen predsedniku Reicha, nego njegovom sinu, pukovniku i adutantu. Javnost je prevarena jednim porezom; a bilo je predviđeno, da bude prevarena i budućim porezom na nasledstvo. A Neudecku je bila sanacija isto tako potrebna kao i svim ostalim posedima. Dva puta je skupljano ranije za ovaj posed. Jedanput za njegovu kupovinu, a drugi put za obnovu inventara i zgrada. Sada je i po treći put počelo skupljanje. I dok su industrijalci stalno snizavali „nepodnošljive“ plate, plaćali su „dragovoljno“ da bi posed pukovnika von Hindenburga postao aktivan. Ali ni tada ovaj najsudbonosniji komad nemačkog zemljišta ne bi postao rentabilan. Da bi Neudeck odbacio ma kakvu rentu, bilo je potrebno, da se celo zakonodavstvo uredi u tom smislu, da se moć junkerstva opet uspostavi, da se Reich okrene tumbi i da se, pre svega, opet zatvori kovčeg Pandore.

Ma gde se pojavljivala ova otkrića, ona su mogla dolaziti samo iz jednog jedinog izvora. Bez potpore same vlade ne bi nikad ugledala svetlo dana. Pa čak i da su po sredi bili nesavesni činovnici, vlada je imala dovoljno opunomoćenosti da ih uguši. Ali šta je Schleicher umesto toga učinio? Pozvao je najopasnijeg neprijatelja junkerstva, agrarnog profesora Branda, koji se protiv veleposeda nije borio polemikama, nego statistikom i koji je stalno ponavljao i dokazivao potrebu parcelacije zemljišta i kolonizaciju, da se posavetuje s njim. Profesor Brand kod državnog sekretara Planka u Predsedništvu vlade.

Novinska vest od tri retka dovela je junkere do otvorene pobune.

Bilo je jasno, da Schleicher ide za uništenjem veleposednika, istorijske klase junkera. Pandorin kovčeg bio je tek nekoliko dana otvoren, kakve li će se strahote još pojaviti iz nje? A javnost u Nemačkoj, javnost celoga sveta još nije shvatila šta je ovde otkriveno. Nije joj bilo jasno da je ovde izvučena na svetlo najgrandioznija prevara jednog malog kruga nad jednim čitavim narodom, prevara 13.000 porodica nad 65 miliona, i da će otkriću ovog zločina morati da sledi suđenje koje bi moralo biti njemu ravno po veličini. Nije shvaćeno, da će celi narod sada da sudi svojim tlačiteljima i da se ovaj sud može završiti jedino smrtnom presudom, već odavno dospelim privrednim smaknućem. Izgledalo je, kao da je došao trenutak, kada će Pruska biti oslobođena od feudalizma i da će dvovekovno ugnjetavanje biti jedared za svagda slomljeno. Junkeri uvideše da stoje pred svršenom sudbinom. U svom očaju, ali sa nesalomljenim žvcima, tražili su poslednji izlaz.

U ovim je danima palais ličio na mravinjak koji je neko rasturio štapom. Već odavno nije više postojao parlament u kome bi političke borbe uzele normalan tok, u kome bi se diskutovalo o privrednim interesima, u kome bi, i pored sve laži i obmane, nacionalne snage došle do svog izražaja. Brüning koji je hteo da spase demokratiju ubio je Reichstag. Sve se odigravalo u tami, iza zavesa i između kulisa. Novinske vesti bile su samo slaba slika stvarnih događaja. Bitka se nije vodila više za glasove stranaka, za želju većine Reichstaga, ne za nagodbu velikih orga-

nizacija kapitala i rada, već se jedino radilo o odlukama jednog uskog kruga, — radilo se o odluci starog čoveka.

Pretsednik Reicha nije raspolagao onim pomoćnicima koji su mu, prema zakonu, trebali stajati na raspoloženju. Schleicher je tako dugo bio njegov doušnik, a kada je postao njegov ustavni savetodavac, njegov glas nije imao više nikakvog upliva. Meissnerov upliv je prestao u trenutku kada se raspala grupa u kojoj je on uvek bio samo treći. A grupa se raspala, jer je Oskar von Hindenburg, veleposednik, pošao drugim putem. Kroz više od dva stoleća bili su armija i junkerstvo identični. Schleicher je raskinuo ovu vezu. Lakoumno je pošao u borbu protiv junkera, nije poznavao snagu privrednih interesa, isuviše je površan, a da bi osetio političku moć tradicije koju su vekovi sakupili u jednoj kasti interesenata. Njegova zamisao da postane „socijalni general“, bila je, možda samo hazardna igra, možda spontani genijalni pothvat bez pripreme i bez podloge, nepromišljen i lakoumno poduzet. Kada je objavio skandal sa „Istočnom pomoći“ hteo je da zastraši junkere. Mislio je, da zapodene jednu od svojih uobičajenih intriga, a nije znao, da je time navukao na sebe smrtnu mržnju staro-prusa, nemačkih nacionalista i grupe suseda veleposednika.

POSLEDNJA BITKA

Nacionalsocijalistička stranka prešla je vrhunac svog uspeha. Kod poslednjih izbora za Reichstag izgubila je dva miliona glasača, trideset i pet mandata. Opštinski izbori u Saksonskoj i u severonemačkim gradovima koji su odmah za tim sledili, doneli su joj nove gubitke od dvadeset i pet, pa čak i pedeset procenata; padanje je bilo rapidno. A Hitler nije nikad bio taj koji bi bio kadar da „osvoji“ vlast. Već dva puta je uzaludno tražio od Hindenburga diktaturu za sebe, — i otišao je uvređen, kada je nije dobio. Diktator koji moli za diktaturu, — eto to je Hitler. Kada je Schleicher pozvao Gregora Strassera na dogovor, pokazalo se, da je ovaj najtrezveniji, najnormalniji među velikanima nacionalsozizjalizma izgubio veru u samostalnu pobjedu stranke. Diagram uspeha je bio upravo fantastičan, ali njegov nepomućeni pogled uočio je odmah, da se više od trećine naroda ne može zadobiti. A od ove je trećine od onda opet bila izgubljena jedna šestina, a možda čak i četvrtina. Opojnost ne može trajati večito, naročito kada izostanu opojna sredstva. Izdatci su bili ogromni, novaca nije više bilo. Papenove intervencije nisu u tom pogledu ostale bez uspeha. On je, kada je stajao na čelu vlade i bio Hitlerov neprijatelj obeshrabrio njegove finansijere mnogo jačim argumentima nego Brüning. Nacionalsocijalistička stranka imala je dugove. Verovnicima se moralo zapretiti umesto da se isplate. Ali svi se nisu dali uplašiti. A bez novca? Bez novca nema propagande, nema štampe, nema automobila i plata

za ove hiljade i hiljade vodnika, nema SA ni SS*), nema „mrkih kuća“, nema uniformi, nema revolvera. Ako se htela spasti stranka od propasti, moralo se popustiti. Morala je ući u vladu, pa makar bio kancelar i vanpartijski čovek, kao pouzdanik predsednika Reicha. Prema najdubljem uverenju Gregora Strassera imalo je sada da počne gorko doba koalicije. Ali Strasser je srušen, njegovi pregovori sa Schleicherom žigosani su kao izdaja i on je poslat u izgnanstvo.

Ne manje težak je bio položaj Hugenberg, i to iz čisto ličnih razloga. On je žrtvovao veliki deo svoje stranke da bi mogao nad ostatkom diktatorski vladati. Ovim, a i brzim porastom nacionalsocijalističke konkurencije izgubio je veliki broj svojih finansijera. Velika preduzeća koja je sakupio radi uplivisanja javnosti, filmska produkcija, kinematografi, novine i časopisi, telegrafske agencije, novinske korespondencije, nisu nikad bili rentabilni. Njihov je položaj već odavno bio kritičan i kriza je izbegavana sredstvima koja nisu podnosila svetlost dana. To je jedna od najtamnijih tačaka u predistoriji kontrarevolucije. Pred imenovanjem nacionalnog kabineta pričali su razni trgovci, bivši poslovni prijatelji Hugenberg a sada njegovi protivnici, sasvim javno po Berlinu, da je potpuno bankrotirao, da su bilanse njegovih preduzeća već godinama falsifikovane i da će skandal skoro izbiti. Pošto je sloboda štampe bila ograničena, izašla je u novinama samo jedna kratka vest: gospodin Hugenberg je, da bi opovrgao razne klevete, naložio bivšem nemačko-nacionalnom ministru Neuhausu, da pregleda stanje njegovih preduzeća. Pri-

*) Jurišni odredi nacionalsocijalističke stranke.

rodna stvar, da je partijski prijatelj našao sve u najboljem redu. Osim toga su, upravo u tom trenutku, sile koje je Hugenberg zastupao, tražile sporazum sa Hitlerom. Teška industrija je isprva plaćala mrke košulje jedino iz razloga, da bi tako stvorila protutežu prema radničkoj klasi i nije nikad mislila na to, da dopusti da vlada onaj čovek koga je izdržavala. Kada su se desnica i levica međusobno paralizovali, bila je dokazana potreba „autoritativnog“ režima. A Hugenberg i njegova stranka držali su se spremni da ga sprovedu. Ali isti taj Papen koji je zapretio Hitlerovim finansijerima, teškoj industriji, dok je još sam vladao, uspostavio je ponovnu vezu između nje i Hitlera. Schleicher je oborio njega, a on je hteo oboriti Schleichera. „Radnički“ program, program „socijalnog generala“ približio je industriju Hitleru, kao što je i njegov kolonizacioni plan uputio isto tako veleposed nacional-socijalistima. Papen je u Kölnu doveo Hitlera u vezu sa bankarom Schröderom koji je zastupao interese teške industrije. Hugenbergu nije pomoglo ništa, što je mislio, da je on sam pozvan da spase državu. Morao je poći sa Hitlerom, kada su sile, koje je on zastupao pošle sa njim.

Ni otpor kod predsednika Reicha nije mogao biti tako lako uklonjen. Njegov je prvi susret sa Hitlerom trajao sat i po. Tada je Hitler skoro sat i četvrt govorio sam, i sve što je govorio bilo je za Hindenburga tuđe, zvučilo mu frazerski i odbijalo ga. Osim toga ga je silno razljutilo, što je Hitler jedanput poveo i Röhma u audijenciju. Pobožnom protestantu nikako nije išlo u glavu, da bi seksualno, a i seksualna perverzija bila privatna stvar pojedinca. O završetku audijencije na dan 13 augusta je-

dino je objavljeno, da je Hindenburg opomenuo Hitlera da izbornu borbu vodi lojalno. Ali starac može da postane i vrlo ljutit. Ova opomena koja nije glasila baš tako miroljubiva, izrečena je sa uzdignutim štapom. Ako mu je prorok iz Braunaua bio nerazumljiv, osećao je protiv Hugenbergu apsolutnu averziju. Ovaj pedant podučavao je i preslišavao starca kada je bio primljen od njega. A osim toga, Hugenberg nije bio „gospodin“. Njegov izgled i njegovo ponašanje kvalifikovali su ga kao potčinjenog. Ako jedan levičarski političar i ne odgovara predodžbi oficirskog korpusa, moglo se ipak još preći preko toga. Ali kao vođu sopstvenog staleža nije Feldmarschall hteo da trpi nikakvog plebejca.

Schleicherov veliki coup, borba protiv junkera, ot-kriće skandala „Istočne pomoći“ uzbunio je čitavu okolinu Hindenburga. A predsednik Reicha koji je u toliko prilika pokazao da i on primenjuje vrlinu monarha, nezahvalnost, održao je vernost prema onoj kasti iz koje je proizašao, kojoj je pripadao i sam kao i njegovi preci. Sada su bacali mrežu za Hitlerom, za prezrenim „kaplarom“, jer je jedino on mogao doneti spasenje.

Prepričavaju se dve scene koje su prethodile kraju. Jedna od njih bila je razgovor između Schleichera i Oskara von Hindenburga. Pukovnik je još jedanput, ali uzaludno, hteo da uveri generala; upozorio ga je na teško opterećenje Neudecka, na njegovu zaduženost, na nemogućnost održavanja, ako zakonodavstvo ne bi slepo ispunilo sve zahteve agraraca. Schleicher mu je ponudio unapređenje. Ni to nije pomoglo. On je počeo i da preti, — jer je Oskar, navodno, bio umešan u razne stvari, naro-

rodna stvar, da je partijski prijatelj našao sve u najboljem redu. Osim toga su, upravo u tom trenutku, sile koje je Hugenberg zastupao, tražile sporazum sa Hitlerom. Teška industrija je isprva plaćala mrke košulje jedino iz razloga, da bi tako stvorila protutežu prema radničkoj klasi i nije nikad mislila na to, da dopusti da vlada onaj čovek koga je izdržavala. Kada su se desnica i levica međusobno paralizovali, bila je dokazana potreba „autoritativnog“ režima. A Hugenberg i njegova stranka držali su se spremni da ga sprovedu. Ali isti taj Papen koji je zapretio Hitlerovim finansijerima, teškoj industriji, dok je još sam vladao, uspostavio je ponovnu vezu između nje i Hitlera. Schleicher je oborio njega, a on je hteo oboriti Schleichera. „Radnički“ program, program „socijalnog generala“ približio je industriju Hitleru, kao što je i njegov kolonizacioni plan uputio isto tako veleposed nacional-socijalistima. Papen je u Kölnu doveo Hitlera u vezu sa bankarom Schröderom koji je zastupao interese teške industrije. Hugenbergu nije pomoglo ništa, što je mislio, da je on sam pozvan da spase državu. Morao je poći sa Hitlerom, kada su sile, koje je on zastupao pošle sa njim.

Ni otpor kod pretsednika Reicha nije mogao biti tako lako uklonjen. Njegov je prvi susret sa Hitlerom trajao sat i po. Tada je Hitler skoro sat i četvrt govorio sam, i sve što je govorio bilo je za Hindenburga tuđe, zvučilo mu frazerski i odbijalo ga. Osim toga ga je silno razljutilo, što je Hitler jedanput poveo i Röhma u audijenciju. Pobožnom protestantu nikako nije išlo u glavu, da bi seksualno, a i seksualna perverzija bila privatna stvar pojedinca. O završetku audijencije na dan 13 augusta je-

dino je objavljeno, da je Hindenburg opomenuo Hitlera da izbornu borbu vodi lojalno. Ali starac može da postane i vrlo ljutit. Ova opomena koja nije glasila baš tako miroljubiva, izrečena je sa uzdignutim štapom. Ako mu je prorok iz Braunaua bio nerazumljiv, osećao je protiv Hugenbergu apsolutnu averziju. Ovaj pedant podučavao je i preslišavao starca kada je bio primljen od njega. A osim toga, Hugenberg nije bio „gospodin“. Njegov izgled i njegovo ponašanje kvalifikovali su ga kao potčinjenog. Ako jedan levičarski političar i ne odgovara predodžbi oficirskog korpusa, moglo se ipak još preći preko toga. Ali kao vođu sopstvenog staleža nije Feldmarschall hteo da trpi nikakvog plebejca.

Schleicherov veliki coup, borba protiv junkera, ot-kriće skandala „Istočne pomoći“ uzbunio je čitavu okolinu Hindenburga. A pretsednik Reicha koji je u toliko prilika pokazao da i on primenjuje vrlinu monarha, nezahvalnost, održao je vernost prema onoj kasti iz koje je proizašao, kojoj je pripadao i sam kao i njegovi preci. Sada su bacali mrežu za Hitlerom, za prezrenim „kaplarom“, jer je jedino on mogao doneti spasenje.

Prepričavaju se dve scene koje su prethodile kraju. Jedna od njih bila je razgovor između Schleichera i Oskara von Hindenburga. Pukovnik je još jedanput, ali uzaludno, hteo da uveri generala; upozorio ga je na teško opterećenje Neudecka, na njegovu zaduženost, na nemogućnost održavanja, ako zakonodavstvo ne bi slepo ispunilo sve zahteve agraraca. Schleicher mu je ponudio unapređenje. Ni to nije pomoglo. On je počeo i da preti, — jer je Oskar, navodno, bio umešan u razne stvari, naro-

čito kod Istočne pomoći“ sa njenim velikim mogućnostima. Njegova je pretnja imala suprotno dejstvo. Celi je razgovor protekao bez rezultata. On je bio otkaz pouzdanog prijateljstva koje je — kao otelovljenje istorijskog identiteta oficirskog korpusa i veleposeda — i u republici značilo vodstvo Nemačke.

Druga scena se odigrala između Schleichera i Leiparta, socijaldemokratskog vođe radničkih sindikata. Schleicher je, kao politički aritmetičar pronašao još jedan zbir, zbir dveju veličina za koje do danas niko nije verovao da se mogu sabrati. Predložio je generalni štrajk uz potporu vojske. Smela zamisao koja je među mlađim oficirima imala dosta pristalica: osnivanje stare pruske ratničke države na podlozi radništva. Leipart je odgovorio Schleicheru: „A šta veli Bumke na to?“ Gospodin Bumke je pretsednik državnog suda. Leipart je postupao sasvim konsekvantno. Od novembra 1918 je socijalna demokracija odbijala sa gnušanjem svaki čin za koji je smatrala da se protivi ustavu i zakonu.

Bilo je u subotu, 28 januara. Papen, homo regius pretsednika Reicha, pozvao je vođe nacionalsocijalista u palais. Uzaludno. Hitler i njegova pratnja vratili su se posle dugotrajnih pregovora u „Kaiserhof“ a da nije došlo do sporazuma. „Kaiserhof“ je veličanstveni hotel kraj Wilhelmstrassea i leži samo nekoliko koraka udaljen od palaisa pretsednika Reicha. U njemu od uvek stanuju ambasadori koji borave u Berlinu, strani ministri, a i kraljevi. U njemu je zaključeno prijateljstvo između Bismarka i Disraelia. Ovde je već mesecima taborovao Hitler, kada je dolazio u Berlin da vodi pregovore sa vladom Reicha.

Odavde se odvezao sa svojim savetnicima u ogromnim kolima, praćen SA-eskortom, u svečanom sjaju, onih sto koraka do vladinih zgrada. Ovde je vrvelo od nad- i podvodnika, od prinčeva i privrednih magnata koji su se nudili za posrednika. Ovde su večerima stajale njegove uniformisane pristalice, pune očekivanja i strahopoštovanja, koje su očekivale svoje spasenje od „vođe“.

Hitler je već u nekoliko prilika vrlo rado hteo prihvatiti postavljene mu uslove. On nije nikakav osvajač, a ako je to ikada bio, onda to od sloma njegovog puča 1923 i od vremena njegovog zatočenja koje je slomilo njegovu meku prirodu više nije. On je čeznuo za legitimnošću i pristojnošću, za svečanim crnim kaputom i za cilindrom koji se odmah posle stvaranja kabineta pojavio na glavi „revolucionara“, kao da je već dugo bio sa puno ljubavi spremljen u ormanu.

Sa Hugenbergom je već jedanput došlo do saveza, 1930 u Harzburgu. Ali ovaj je savez odmah utočio u moru ljubomore. Među vodstvom nacionalsocijalista nije izgledalo mnogo drugačije. Tu je stajao svaki protiv svakog. Svaki je vrebao na pad drugoga, da bi ga nadomestio. Otto Strasser je otpao, za njim Stennes, moćni „Osaf Istoka“, a i Göbbels je već jedanput otišao u pobunjenike. Gregor Strasser je računao s tim, da će ga Hitler slediti, kada je pregovarao sa Schleicherom. Ali svaki ovakav račun morao je biti pogrešan, jer je ispuštao iz vida ogromno nepoverenje koje je kod svih vladalo prema svima. Ako bi se Hitler zavukao u toplu ministarsku fotelju, moglo se dogoditi, da bi sutradan „nacionalna revolucija“ osvanula i bez njega. On je svakog puta, kad god

je bio pozvan, tražio celu vlast za sebe, ovlašćenost da može vladati bez Reichstaga i neograničenu upotrebu člana 48. ustava, zatim ministarstvo Reichwehra i moć nad pruskim sredstvima vlasti. Poslednjeg puta, 28. novembra, opet je otišao bez rezultata. Hindenburg je ostao kod svoga: da neće da postavi partijsku diktaturu, nego jedino vladu većine. Vojvoda od Coburga uzalud se trudio da privoli nacionalsocijaliste za saradnju sa nemačkim nacionalistima. Hteo ne hteo, Hitler je stavljao sebe i celu stranku na kocku, ako ne postigne sve. Nije bio dovoljno smeo da se poveri nesigurnim prilikama. Znao je vrlo dobro: u nacionalnom taboru bila je izdaja svakodnevna i obična pojava.

U subotu u večer bilo je sve svršeno. Palais je ostao u silnom neraspoloženju. Ali grupa junkera još nije izbacila poslednju kartu, a Schleicher je, i protiv svoje volje, postao njihov pomagač. Ispod ruke je saopšteno nekim engleskim novinarima, da general skuplja vojsku u Potsdamu i da namerava poći prema Berlinu. Neki gospodin Werner von Alvensleben, član Herrenkluba, raniji pouzdanik Papena, zatim Schleicherov, navodno je rekao da bi Hitler i Papen trebali biti uhapšeni zbog veleizdaje. Nije poznato koji su se događaji odigrali u Kaiserhofu dok je noćna tama ležala nad Wilhelmstrasseom. U palaisu su napola u strahu očekivali utisak koji će proizvesti one vesti u drugom taboru. A tamo? Jesu li ljudi oko Hitlera napustili opasnu igru kada su doznali da će najzad biti stavljena sila protiv sile? Jesu li već tada imali one avanturističke planove koji su im kasnije omogućili prelaz na teror i diktaturu? Nije verovatno da je fi-

gura van der Lubbea postojala drugačije nego možda u konturama. Je li većito oklevajući „vođa“ bio ipak povučen pustolovnim željama Göringa koji je do sada uvek znao da onemogući svaku deobu vlasti sa ljudima izvan stranke? Biće da je on bio taj koji je video da je to bila poslednja šansa. A osim toga: Hitler je već jedanput pretrpeo muke zatočenja. Nije mu se išlo i po drugi put u zatvor. Strah je bio onaj faktor koji je porušio sve odluke. I Kaiserhof je ponudio nove pregovore.

U nedelju je palais povisio svoju ponudu. Hitler bi osim položaja državnog kancelara imao dobiti i portefeuille pruskog ministra unutrašnjih dela. Tu se upravljalo policijom, onom trupom koju su organizovali socijaldemokrati Severing i Grzesinski i koja je kroz deset godina branila republiku. Uslov: Hugenberg, pouzdanik junkerstva, ujediniće u svojim rukama sva privredna ministarstva, i ona Reicha i ona Pruske. Bilo je suviše ponuđeno. „Marš iz Potsdama na Berlin“ uneo je paniku u Kaiserhof. Hitler se mogao dobiti i mnogo jeftinije. Što se godinama uzaludno pokušavalo, što je još juče pretrpelo neuspeh, koalicija je zaključena u roku od tri sata.

Ko god rezultat ove sudbonosne nedelje razmotri retrospectivno, u onom vremenskom razdoblju kada je Hugenberg bio lišen potpore Stahlhelma i morao da se bori za sopstvenu egzistenciju, kada se ministri održavaju na svojim položajima samo zato, jer strahuju, da bi ih SA mogli uhapsiti ako odstupe, kada su sva ministarstva u pojedinim zemljama, sva pruska vladina namesništva i policijske uprave u rukama nacionalsocijalista i svi „namesnici Reicha“ samo lutke Hitlerove, taj ne može spo-

znati da Hitlerova pozicija nije bila nikako tako jaka kada je predsednik Reicha imenovao „nacionalni“ kabinet. Hitler je bio kancelar, ali je imao svega dva partijska druga u ministarstvu. Frick je bio ministar unutrašnjih dela Reicha, ali je ovaj položaj važio uvek kao sporedan, jer nije raspolagao nikakvom egzekutivom. A Göringov položaj je bio od sumnjive vrednosti: ministar Reicha bez portefuilla, komesar za vazduhoplovstvo i, doduše, komesar u pruskom ministarstvu unutrašnjih dela. Ali Papen je još bio komesar Reicha za celo prusko ministarstvo, i prema tome je Göring bio njegov potčinjeni. Kako jak je, naprotiv, izgledao položaj Hugenberg! Postao je ono, za čim je već mesecima težio: privredni ministar u vreme- nima krize. On je zapovedao u ministarstvima Reicha za ishranu, za privredu, u pruskom ministarstvu poljoprivrede i ministarstvu trgovine. Celokupna privredna politika Reicha bila je ujedinjena u njegovoj ruci; to je dakle bila ruka koja je upravljala carinama i porezima, trgovinskim ugovorima i agrarnim subvencijama. Pouzdanik junkerstva koji se uvek zalagao za najekstremniju agrarnu politiku, mogao je sada da je vodi. To je bilo ono, što su junkeri hteli, što im je trebalo, — i sada su uspeli. Neurath, Schwerin-Krosigk, Blomberg su njihovi ljudi. Oni su u tom trenutku računali da će sa tim naduvenim brbljivcem Hitlerom i njegovim ljudima isto tako svršiti kao i sa mnogim protivnicima i neiskrenim prijateljima pre njega. Isto onako, kao što su svršili sa reformatorima 1808, sa revolucijom 1848, sa Caprivijem koji je zastupao slobodnu trgovinu, 1918 sa radnicima koji su držali pobedu u svojim rukama, sa liberalnim prijateljem izvozne

politike, Stresemannom, sa fantastom Schleicherom. I u ovome času, oni su još uvek na konju. Kolonizacije namere vlade su vrlo tamne, Hugenberg je radnicima skinuo čak i margarin sa skupog hleba, a poslednja borba junkera još nije završena.

U Hitlerovom taboru je svima laknulo, kada je Schleicher bio odstranjen i prošla opasnost, da će podići Reichswehr da spase državu. Ali se još nije imala sigurnost da li će „vodi“ pripasti diktatura. Za to su bili potrebni najčudnovatiji eksperimenti i niko nije bio siguran da li će i uspeti. Ali u njihovim rukama se nalazila najglavnija pozicija i oni su bili čvrsto rešeni da je brutalno bace u borbu. Ta pozicija je bila pruska policija. Između nje i nacionalsocijalista stajao je jedino Papen kao pazitelj. A „Fränzchen“ nije bio čovek koji bi se ozbiljno odupirao. Ko je koga varao među ovim „saveznicima“ na silu? Svaki je to pokušavao. U ovom trenutku izgleda kao da je srećniji onaj koji se oslanja na brutalnost.

VERNOST ZA VERNOST

U večer dana kada je imenovao „nacionalni“ kabinet stajao je predsednik Reicha na prozoru svoga palaisa. Dole su u beskrajnoj povorci maršovali neprekidno satima i satima „mrki vojnici nacionalnog ustanka“. Frenetično se orilo iz hiljadu grla: „Kad jevrejska krv sa noža zaprska, onda će biti dvostruko bolje!“ Samo tu i tamo su

redovi bili prekidani malim zeleno-sivim odredima Stahlhelma. Hindenburg se najedanput okrete prekorno prema Meissneru: „Zašto mi niste kazali da ih ima toliko?“ A malo kasnije dodade: „Raspodela ministarstava je nepravedna, to se odmah iza izbora mora promeniti.“ I otišao je da spava, ispunjen svešću, da je postupio prema svojoj zakletvi. Uvek, a i ovog puta protivio se da uspostavi diktaturu. Imenovao je parlamentarnog kancelara. A taj neka gleda hoće li mu narod dati većinu. Kod svih svojih koraka naišao je na odobravanje profesora državnog prava, vrlo učenih stručnjaka, tako i čuvenog Carla Schmitta. Oni je i u buduću hteo samo tako da postupi.

Hindenburg nije zaboravio, da je njegova zakletva na ustav štitila i crno-crveno-zlatnu zastavu republike. U porno je ostao kod toga, da se ona na dan Potsdama mora viti sa svih državnih zgrada. Morao je biti dozvan ministar Reichswehra da izjavi, da vojska neće pucati, ako SA izvesi zastavu sa kukastim krstom. Tada se pobožni hrišćanin pred svojim Bogom mogao izviniti višom silom koja, svakako, dolazi od Boga samoga.

Tek godinu dana ranije je Geszleru koga je hteo imenovati za kancelara, kada je ovaj tražio isključenje Reichstaga odgovorio: „Ja sam položio zakletvu!“ Radilo se o zakletvi koju je položio u ruke Löbea, socijaldemokratskog predsednika Reichstaga. To što je tražio Geszler, bilo je pregrubo, prenezagrapno. I tek kada su ovi planovi pomoću opsene duhovitog Carla Schmitta bili obavijeni tamjanom autentičke interpretacije, dobilo je mnogo što šta sasvim drugo lice.

Ali to je bila ista ona ruka koju je Hindenburg po-

ložio u ruku Löbea, a koju je 1 maja, na „dan rada“ pred celim narodom podigao na fašistički pozdrav. Nije li to ipak jedna suprotnost koju ni svi umetnici interpretacije ne mogu predati zaboravu?

Reichsbanner sigurno nije zaboravio da je vodio izbornu borbu za Hindenburga i protiv Hitlera i da je tu borbu dobio. Ljudi političke sredine sigurno nisu zaboravili izborne plakate koji su glasno objavljivali: „Ko bira Hindenburga, bje Hitlera!“ Sudije u državnom sudu koji su najviša instanca za interpretaciju ustava možda su zaboravili na to, da su zbacivanje pruske vlade Braun-Severing proglasili za protivustavnu meru i da predsednik Reicha kao egzekutivni organ njihovih presuda nije učinio ništa da ovoj presudi sledi i odgovarajuće delo. Ali narod nije zaboravio da su parole koje su kortešovale za Hindenburga glasile: „Vernost je srž časti“ i „Vernost za vernost“.

Njima odgovara sama istorija da postoji jedna vernost koja je u svim vremenima bila jača od vernosti prema zadatoj reči. A to je vernost koju oseća seljak prema svojoj grudi, vojnik prema svojoj sablji, fabrikant prema profitu, a radnik prema radničkoj klasi. Hindenburg je junker, Neudeck ga nerazdvojivo vezuje za junckerstvo. Iz poslednjeg pokušaja da se spase junckerstvo izrodilo se kancelarstvo i diktatura Hitlera.

Jedan dan iza požara Reichstaga bio je gospodin von Oldenburg-Januschau gost na svečanom ručku koji je priredio predsednik Reicha u čast stogodišnjeg rođendana šefa generalštaba, grofa Schlieffena. Januschau je glasno zbivao šale na račun one brbljancije koja je na kraju, ipak,

bila „za nešto dobra“. Poglavar države ukorio ga je nasmejanom ozbiljnošću zbog tih šala.

A još na dan Potsdama uveravao je predsednik Reicha mikrofonom, dakle celi svet, da je kod svega što se dešava najvažnije, da se sve dešava u okviru ustava.

I opet nekoliko dana kasnije, i opet prema ustavu, ukinut je ustav.

*

Postoje trideset i tri biografije Hindenburga. Sve one opisuju, delom opširnije, delom kraće i istoriju njegove porodice. Kao što je to već uobičajeno kod biografija, prikazuju one razvitak karaktera njihovog junaka iz karaktera njegovih predaka. Među ovima nailazimo češće na ime von Polenz. Tradicionalna felonija kojom su istočno-pruski junkeri postupali u ranijim vremenima prema nemačkom riterstvu, a kasnije prema vladarima, bila je u ovoj, već izumrloj porodici tako česta i obična pojava, da je veleizdajnički odnos sa Varšavom jednostavno nazivan „polencovanje“. To se ni u jednoj biografiji ne spominje. Isto tako se ni u jednoj ne može čitati da je jedan od predaka predsednika Reicha, major von Beneckendorf i Hindenburg, bio osuđen na smrt, jer je 1806 predao Francuzima tvrđavu Spandau bez ikakvog otpora.

PISMO ROMAINA ROLLANDA

Povodom jedne marginalije nemačkog lista „Kölnische Zeitung“ u vezi sa kampanjom u inostranstvu protiv Nemačke, napisao je Romain Rolland uredništvu sledeće pismo:

14 maja 1933

Gospodine uredniče,

Saopšteni su mi retci koje je „Kölnische Zeitung“ u marginalijama njenog izdanja od 9 maja (Br. 251) posvetila mojoj osobi.

Istina je, da volim Nemačku i da sam je istrajno branio protiv nepravde i nerazumevanja inostranstva. Ali ona Nemačka koju ja volim i koja je oplodila moj duh, to je Nemačka velikih građana sveta — onih „koji su sreću i nesreću drugih naroda osećali kao svoju sopstvenu“ — onih koji su sarađivali na ujedinjenju naroda i duhova.

Ova je Nemačka pogažena, poprskana krvlju i izložena ruglu od svojih današnjih „nacionalnih“ vlastodržaca, od Nemačke „Haçkenkreuza“ koja proganja slobodne duhove, Evropejce, Pacifiste, Jevreje, Socijaliste, Komuniste, jer su hteli da osnuju internacionalu rada. Zar ne vidite da je ova nacionalno-fašistička Nemačka najgori neprijatelj istinske Nemačke, da je se čak i odriče? Ta politika je zločin ne samo protiv čovečanskog duha, već i protiv Vašeg sopstvenog naroda. Vi mu oduzimate visoko poštovanje njegovih najboljih prijatelja u svetu. Vašim vođima je uspelo remekdelo da ujedine nacionaliste i internacionaliste svih zemalja protivu Vas, Vi ne želite da uočite tu činjenicu i radije govorite o zaveri protiv Nemačke. Ali Vi sami zaverili ste se protivu Vas!

Ja sam objavio nepravdu čijom je žrtvom postala Nemačka posle pobede 1918. Ja sam tražio reviziju versalskih ugovora koji su silom nametnuti. Ja sam tražio ravnopravnost za Nemačku i sve druge narode. Ali zar Vi mislite da sam ja to tražio za ljubav jedne još gore nepravde, jedne Nemačke

koja je sama povredila ravnopravnost ljudske rase i svih onih ljudskih prava koja su nam svetinja? Najuporniji protivnici revizije ne bi mogli jače da deluju protiv Nemačke nego što ste Vi to sami učinili. Budućnost će Vam — ali prekasno! — otkriti Vašu ubistvenu zabludu koja je jedino opravdana groznicom očaja u koju je nemilosrdnost versaljskih pobednika survala Vaš narod.

Ja ću sačuvati, Vama uprkos i protivu Vas, moju naklonost za Nemačku, za istinsku Nemačku koju obeščašćuju nasilnička dela i zablude Hitlerovog fašizma. I ja ću nastaviti svoj rad, kao što sam to celog svog života činio, ne za egoizam jedne nacije, već za sve nacije skupa, za internacionalu duhova i naroda.

Romain Rolland

P. S. Vi gledate na optužbe inostrane štampe protiv Hitlerovog fašizma kao na klevete. Imamo čitavu hrpu svedočanstva prognatih o strahovitim nedelima mrkih košulja koje nijedna zvanična izjava nije osudila ili izjavila svoje negodovanje. Ali, ne želimo da na ovom mestu govorimo o tome! Nama su dovoljni zvanični tekstovi. Hoćete li da poričete lične izjave Vaših vođa — Hitlera, Goeringa, Goebbelsa — koje su bile objavljene i putem radija širene, njihovo potstrekavanje na nasilje, njihove izjave o rasizmu koje moraju da vređaju druge rase, kao Jevreje, na primer, ovaj memljivi zadah jednog, na zapadu već odavna minolog srednjeg veka? Porićete li spaljivanje misli, onu detinjastu lomaču knjiga koje su rasprostranjene na čitavome svetu. Porićete li nasilno nametanje politike u akademije i univerzitete? Zar ne verujete da veliko prokletstvo nauke i umetnosti na terazijama svetskog mišljenja daleko prevaguje one smešne ekskomunikacije Vaših inkvizitora?

R. R.